

ISBN: 978-625-7303-42-2

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 434

Klasik

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Aykut Ertuğrul

Yayıma Hazırlayan
Hümeyra Çalışkan

Düzeltili
Meltem Ortakçı

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Nisan 2021
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 34989

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad.

No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok

Kat: 2 34310 Haramidere -

Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452

Tel: 212.412 17 00

© Özgün adı *Bartleby the Scrivener* olan eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kâtip Bartleby

HERMAN MELVILLE

TÜRKÇESİ
MERT KURTULUŞ

KETEBE

Herman Melville

Herman Melville (1819-1891) Amerikalı yazar. Ailesinin borçları yüzünden küçük yaşlardan itibaren birçok işe girip çıktı. Gençliğinin önemli kısmını ya gemilerde ya da memleketinden uzakta geçirdi. Otuzlarında eserlerini yazmaya başladı. Eserleri yıkıcı bir şekilde eleştirildi ve yaşarken aradığı ünü bulamadı. Öldükten çok sonra değeri anlaşılmuştur. *Typee: Polinezya Hayatına Bir Bakış, Redburn-İlk Seferi, Moby Dick, Pierre ya da Belirsizlikler, Israel Potter Sürgünde Elli Yıl, Billy Budd* başlıca eserleridir.

Mert Kurtuluş

İstanbul'da doğdu. İngilizceden çeviriler yapar. Beşerî bilimlerdeki çalışmalarına devam etmektedir.

SUNUŞ

İkimiz Birden Sevinebiliriz, Duvara Bakalım¹

Muhteşem *Moby Dick*'in yazarı Herman Melville hem Amerikan hem dünya edebiyatının en önemli ve sıra dışı figürlerinden biridir. Önemlidir, çünkü daha *Moby Dick*'e gelmeden, *Kâtip Bartleby* bile edebiyatta ve kültürde büyük nüfuz göstermiştir: Mesela bu kısa roman daha ilk bakışta bile sözgelimi Albert Camus'nün *Yabancı*'sıyla Samuel Beckett'in *Godot'yu Beklerken*'inin, en azından bazı açılardan, öncülü gibi görünür. Melville sıra dışıdır, çünkü daha yaşarken edebiyat dünyasından peyderpey çekilmesine ve öldükten sonra uzunca bir süreliğine unutulmasına rağmen bugün tıpkı Ernest Hemingway gibi o da fetişleştirilmiştir. Öyle ki Jill Lepore'un *The New Yorker*'daki *Herman Melville at Home* adlı yazısından öğrendiğimize göre yazarımızın eserlerini geçelim, mektupları ve evrakları dahil bütün terekesi yayımlanmış, kütüphanesindeki kitaplara düştüğü notlar ve derkenarlar dijital kaynaklara aktarılmış, yaşadığı her güne dair bir *kütük* hazırlanmış, yeryüzünde attığı bütün adımların haritası çıkarılmış, serdettiği her söz analiz edilmiş, hatta okuduğu kitaplarda kulağını kıvırdığı sayfalar bile taranıp internete konmuştur.

---

1 Meşhur bir Turgut Uyar dizesinden bozma: "İkimiz birden sevinebiliriz göğe bakalım".

Kâtip Bartleby ilk kez 1853'te, iki parça halinde *Putnam* dergisinde yayımlanmış, üç yıl sonra Melville'in *The Piazza Tales* adlı öykü toplamında yer bulmuştur. Bir sebepten apatinin pençesine düşen; çalışmayı, yer değiştirmeyi, en nihayetinde yiyip içmeyi, kısaca herhangi bir şey yapmayı reddederek adım adım ölüme yürüyen bir kâtipi anlatır. Olay örgüsü şoke edici raddede basittir. İsimsiz anlatıcımız New York'un Wall Street Caddesi'nde² bir hukuk bürosu işletmektedir. Sermayeyle arası iyidir: Övünçle değindiğine göre Amerika'nın ilk multimilyoneri John Jacob Astor'la teşrik-i mesai etmiştir, hatta Astor kendisinden pek "sahib-i ihtiyat" biri olarak bahseder. Kendisi de kapitalisttir: Hâkim vekilliği makamının lağvından öfkeyle söz eder. Ancak öfkesinin sebebi etik, ideolojik, dini vesaire değil, ticaridir: Çok kâr etmeyi umarmış vaktiyle o makam sayesinde. Ayrıyeten dindardır, pazar günleri kiliseye gider ve anlatısı boyunca birkaç kez *Kitab-ı Mukaddes*'ten alıntılar yapar.

Anlatıcının zannediyorum ilk örneği *Tristram Shandy*'de görülen *şen anlatıcı* olduğu söylenebilir. Epey konuşkandır, gereksiz ayrıntılar verir. Ayrıca mizah duygusu güçlüdür (yahut anlatıcı gayet ciddiye de Melville ona farkında olmadığı espriler yaptırır): Mesela Astor'dan söz ettiği bir esnada şu cümleleri de kurmaktan alıkoyamaz kendini: "Evet, onun adını sürekli tekrar etmekten zevk alıyorum çünkü isminin telaffuzunda dolu dolu gelen bir ses var, sanki altın sesi geliyormuşçasına bir ses."

Bartleby bir tarafı beyaz, aydınlık bir manzaraya, diğer tarafı tuğla bir duvara bakan yazıhanede ilk kez görüldüğünde anlatıcının emrinde çalışan üç kişi vardır: Hindi, Kısaç ve Pötibör. Hindi'yle Kısaç arasında kelimenin jenerik anlamıyla *komik* bir tezat kurulmuştur: Hindi yaşlıdır, Kısaç gençtir;

2 Malumunuz Wall Street haddizatında "Duvar Caddesi" demektir. Yazıda ilerledikçe anlayacağınız üzere Melville pek hoş bir laf oyunu yapıyor.

bunlardan biri sabahları, diğeri öğleden sonraları asabi olur. Pötibör'se on iki on üç yaşında bir oğlan çocuğudur, yazıhane sakinleri pötibör almaya onu yolladığı için lakabı bu olmuştur.

Hem Hindi'yle Kısaç arasındaki basmakalıp tezat hem de bazı gülünç sahneler (mesela yerinde bir türlü rahat edemeyen Kısaç'ın masayla adeta boğuşması, Hindi'nin bir keresinde resmi evraka mum dökkeğine pötibör koyarak mühür basması ve ikaz edildiğinde "Kendi cebimden kırtasiye malzemesi tedarik etmişim, daha ne?" yollu çıkışması, Bartleby'nin kullandığı *tercih etmek* tabirinin yazıhanedeki herkesin diline dolanması vesaire) göz önüne alındığında *Kâtip Bartleby*'nin en azından bazı fars özelliklerini gösterdiği de söylenebilir.

Bartleby yazıhanenin kapısında ilk kez görüldüğünde anlatıcının gözüne solgun ve pejmürde olsa da giyimi derli toplu, mazbut, beyefendi bir adam olarak görünür. İşe başlamasını takip eden günlerde ilkin çok iyi iş çıkarır. *Yazmaya aç kalmış da yazarak doyuyor gibidir*, öylesi bir hırsıyla sarılır kalemine. Gelgelelim bir gün bir meslektaşının yazıhane işini yapmayı reddeder. Sorulduğunda "*yapmamayı tercih ettiği*"ni söyler. Günler geçtikçe de yapmamayı tercih ettiği şeyler çoğalır; artık sadece başkasının işlerini değil, kendi iş ve görevlerini yapmayı da reddetmektedir. Yazımızı bir özete çevirmeyerek hızlı ilerleyelim: Afallayan anlatıcı, Bartleby'yi yola getirmeye çalıştıkça Bartleby'nin ayak direyişi kademe kademe şiddetlenir; çalışmayı hepten bırakır, yiyip içmeyi, yazıhaneden ayrılmayı reddeder. Bütün yaptığı gözlerini dikip pencereden görünen tuğla duvara bakmaktır. En sonunda berduşluk³ suçuyla halk arasında *Kabristan* olarak anılan mahpushaneye atıldığında da vaziyet değişmez: Yemez içmez, yanında dikildiği duvara bakar, uyarılara kulak asmaz ve takatten kesildiğinde duvarın dibine uzanıp yatar. Nihayet oracıkta ölür.

3 Berduşluk yahut İngilizcesiyle *vagrancy* ABD'de 20. yüzyılın ikinci yarısına dek suç sayılırdı.

Bu fazlasıyla basit olay örgüsüne rağmen *Kâtip Bartleby* dehşetengiz derecede kapalı bir hikâyedir. Bartleby niye böyledir? Çalışmayı niçin reddeder? Sonunda niçin ölüm orucuna yatar? (Hatta bir noktada, anlatıcı ona neden çalışmadığını bilmem kaçınıcı kez sorduğunda “Görmüyor musunuz?” derken ne kastetmektedir? Gözlerinin kör olduğunu mu? Bir çeşit metal yorgunluğuna kapıldığını mı?) Geçmişinde onu böyle davranışlara sevk edecek bir travma mı yaşamıştır? Yapmayı tercih etmesi aslında bir *direniş* mi delalet eder? Bu ve benzeri soruların cevabını metinden alamayız.

Diğer yandan yayımlandığı günden bu yana *Kâtip Bartleby* üstüne epeyce yazılıp çizilmiş, kafa patlatılmış ve sonuç itibarıyla metnin gizemini ortadan kaldırma iddiası taşıyan pek çok teori ortaya konmuştur. En yaygın teoriye göre, *Kâtip Bartleby* aslında bir kapitalizm eleştirisidir. Bu teoriye göre Bartleby, Marksist düşüncede *yabancılaşma* [alienation] olarak kavramsallaştırılan bir durumdan muzdariptir. Gayri insani ve gayri medeni çalışma koşulları dolayısıyla bütün hisleri ve melekeleri dumura uğramıştır: Bu yüzden elden ayaktan düşmüş, kendini kaybetmiştir; *yabancılaşmıştır* yani. Gerçi hikâyede bu teoriyi doğrulayacak epey malzeme var. Mesela yazıhane sahibi anlatıcımız Bartleby'nin ilk adından⁴ hiç bahsetmez. Belki de hiç sormadığı içindir bu. Ayrıca bir keresinde Hindi'ye palto hediye eder ama sonra neredeyse pişman olur. Bu paltonun Hindi'nin verimliliğini düşürdüğü kanaatine varır ve Hindi'yi *yulaflı fazla verilen atlara* benzetir. Yine, Bartleby'nin çalıştığı ve yaşadığı ortam korkunçtur. Anlatıcının hemen önünü bir sarnıca benzettiği çalışma muhiti mezarlığa *Kabristan* olarak anılan mahpushaneden daha çok benzer. Bartleby burada yalnızca tuğla bir duvara bakar, geceleri mutlak bir yalnızlık ve kimsesizlik içindedir; halbuki mahpushanedeyken çıktığı avluda başının

---

4 Bartleby soyadıdır.

üstünde mavi gökyüzü, ayaklarının altında yeşil çimenler uzanmaktadır.

Ancak bu teori kabul edilecek olursa kurguda pek çok nokta-
nın karanlıkta kalması ve kafamızda yeni soruların oluşması kaçınılmaz: Örneğin, eğer karşımızdaki bir patron-işçi hikâ-
yesi ise, anlatıcının hamiyet ve merhametini nereye koyaca-
ğız? Anlatıcı Bartleby'ye açıkça insafli davranır; çalışmaması-
na rağmen maaşını verir, onu anlamaya çalışır, o yazıhaneden
ayrılmayı reddedince onu kovmak yerine kendisi bürosunu
başka bir binaya taşır ve hatta eski yazıhanesinin yeni sahibi
hiçbir şey yapmamayı tercih eden adamdan şikâyet ettiğinde
Bartleby'yi bir süre kalması için kendi evine davet eder. Bu
yüzden bence Bartleby'de kapitalist koşullarda kendine ya-
bancılaşmış işçiden fazlası var.

Yine epey yaygın kabul edilen bir teoriye göre, bu teori o
kadar yaygındır ki *Encyclopedia Britannica*'nın *Bartleby
the Scrivener* maddesinde bile zikredilir, Bartleby o sıralar
Moby Dick'i kaleme almakta olan Melville'in alter-egosudur.
Dendiğine göre Melville o esnada kariyerinin edebiyat ca-
miasında pek ilgi görmediği bir aşamasındaymış ve üstelik
romanını yazarken tıkanmış imiş. Buna Bartleby kelimesi-
nin bana göre olası bir etimolojisini de ekleyelim: *Bartle* İsa
peygamberin 12 havarisinden Bartalmay'ın (Grekçesi Bart-
holomaios) adının İngilizcesi olan Bartholomew'un *dimi-
nutive*'idir. Yani Anglosakson kültüründe, Abdullah ismini
küçülterek Abdullahçık ya da Apo der gibi, Bartalmaycık
anlamına gelecek şekilde Bartle ismi elde edilmiş. *By* ise ba-
zen İngilizcede de kullanılan, Eski Norsça bir harf-i mekan-
dır, bizim *-istan* gibi sonuna geldiği kelimeyi yer adı yapar:
Darby, Colby ve Willoughby gibi. Demek ki Bartleby aslında
Bartalmayistan, Bartalmay'ın memleketi demektir ki bu, bi-
razcık teşmil ve teville, "Bartalmay'ın memleketlisi" demek-
le aynı kapıya çıkar. Bartleby diye bir isim olmadığını ve bu
kelimeyi Melville'in uydurduğunu düşünürsek resim biraz